E. Uhlenbeck

Woordverdubbeling in het Javaans

In: Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde 109 (1953), no: 1, Leiden, 52-61

This PDF-file was downloaded from <http://www.kitlv-journals.nl>

WOORDVERDUBBELING IN HET JAVAANS

De term woordverdubbeling welke in de Indonesische linguïstiek sinds lang burgerrecht verkregen heeft, is hoewel tot op zekere hoogte te rechtvaardigen, toch niet geheel zonder bedenking. Bezinnen we ons bijvoorbeeld op een oppositie als Jav. *baita*, schip, schepen : *baita-baita*, diverse schepen, schepen van diverse aard en formaat, dan blijkt dat het woord *baita* gebruikt wordt in een bepaald productief morphologisch procédé als bouwsteen in het woord *baita-baita*. In *baita-baita* is derhalve de status van *baita* een andere dan die van het *baita*, dat schip, schepen betekent. Het is een morpheem, een moment in de wordeenheid *baita-baita*, terwijl *baita*, schip, schepen, een woord is. Men zou dus kunnen zeggen, dat de term woordverdubbeling tot zijn recht laat komen het feit, dat de wordeenheid *baita-baita* op het woord *baita* is gebouwd, maar op de achtergrond stelt het niet minder belangrijke feit, dat *baita-baita* geen twee woorden maar slechts één woord is.

Deze analyse van zo simpele feiten geven wij niet uit een verlangen naar doellose spitsvondigheid, maar uit de overtuiging dat slechts dan een helder denkbeeld te vormen is over woordverdubbeling, indien men bij voortdurend scherp onderscheidt tussen woord en woordmoment of morpheem. Er bestaat vooral in de Indonesische linguïstiek de neiging om zulks niet voldoende te doen, zoals uit de regelmatig gebruikte, nog kort geleden weer verdedigde term grondwoord ¹⁾ duidelijk blijkt.

Onze analyse nu levert direct een onderscheiding op, welke van gewicht is voor een juiste waardering van de diverse verschijnselen van verdubbeling welke wij in het Javaans aantreffen, en wel die tussen de gevallen waartoe onder meer *baita-baita* behoort en die waarbij een woord herhaald wordt, zodat er niet één woord ontstaat ²⁾, maar een opeenvolging van twee woorden die identiek zijn.

¹⁾ Zie J. Gondà, Over Indonesische werkwoordsvormen (II), Bijdragen taal-, land- en volkenkunde, 105, 400-401 (noot), waarin bezwaar gemaakt wordt tegen de door mij in navolging van Trubetzkoy gebruikte term wortelmorpheem.

²⁾ Deze term wordt hier niet in diachronische, maar in synchronische zin gebruikt.

Deze laatste gevallen, die waarschijnlijk bij het gebruik van iedere taal voorkomen, ontvangen over het algemeen weinig aandacht. Zij doen zich voor in bijna ieder gesprek, zoals men gemakkelijk constateren kan in bijv. met behulp van een magnetfoon of tape-recorder vastgelegde gesprekken³⁾. Deze woordherhaling heeft diverse oorzaken. De spreker kan moeite hebben met de formulering van hetgeen hem voor ogen staat en om tijd te winnen herhaalt hij, om zo te zeggen argeloos, zijn laatste woord. Hij kan echter ook met opzet tot herhaling overgaan als hem blijkt uit de reacties van zijn gesprekspartner, dat een extra-relief noodzakelijk is. Verschil in intonatiepatroon en bijzonder pauzegebruik is in diverse gevallen vast te stellen.

Het is evenwel niet onze bedoeling om deze verschijnselen, die zich betrekkelijk veelvuldig aan het spontaan gevoerde gesprek openbaren, hier aan een nadere beschouwing te onderwerpen, hoezeer zij ook op linguïstisch onderzoek recht hebben. Wij wijzen slechts op het bestaan van deze woordherhaling als iets wat principieel verschilt van alle hieronder nog te bespreken woordverdubbelingen.

Een eerste onderscheid die men bij de verdubbelingsverschijnselen moet maken is die tussen gevallen van het type Jav. *ali-ali*, vingerring, en die van het *baita-baita*-type.

Bij *ali-ali* missen we in nog sterkere mate het recht om van woordverdubbeling te spreken, omdat er geen woord *ali* in het Javaans voorkomt op de wijze waarop het woord *baita* staat tegenover het woord *baita-baita*. Er is dus geen procédé; *ali-ali* is, zo zegt men gewoonlijk, eenvoudig een lexicaal gegeven. Toch zou men verkeerd doen te menen, dat men met de verwijzing van dit woord naar de lexicale sfeer, kan volstaan. Zo men zulks deed, dan zou men nl. het banale, maar structureel relevante feit over het hoofd zien, dat *ali-ali* juist door zijn fonematische structuur: gelijkheid van 1ste en 4de, 2de en 5de, en 3de en 6de phoneem, afwezigheid van een overgangs *y* tussen *i* en *a*,

³⁾ Met dit instrument, een belangrijke aanwinst voor het taalkundig onderzoek, hebben wij een aantal Javaanse gesprekken vast gelegd. Prof. dr H. A. E. van Dishoeck was zo bereidwillig om mij hiertoe in zijn kliniek in het Leids Academisch Ziekenhuis in de gelegenheid te stellen; verschillende Javanen o.a. de heren R. Slamet Roosman, R. Soejono en J. Soegiarto verleenden hun medewerking, terwijl bij de registratie Dr Ir A. Mol en dhr. A. Luyendijk ons ter zijde stonden. Gaarne breng ik hun allen hiervoor mijn dank. Een recente linguïstische studie die voornamelijk steunt op met de tape-recorder opgenomen gesprekken is die van C. C. Fries, *The structure of English, an introduction to the construction of English sentences*, New York 1952.

aanwezigheid van twee accenten op de beide a-phonemen, uitgesloten is van het morfologische procédé, dat wel bij *baita* voorkomen kan: *ali-ali—ali-ali* is geen mogelijk Javaans woord.

In dit opzicht is de positie van *ali-ali* duidelijk anders dan die van zijn ceremonieel aequivalent *sěsupe*, dat wél bouwsteen kan zijn in het woord *sěsupe-sěsupe*, diverse vingerringen. Het blijkt dus, dat zogenaamde lexicale verdubbeling bepaalde morfologische consequenties kan hebben. Bovendien blijkt dat reduplicatie d.w.z. gedeeltelijke verdubbeling van het type *sěsupe* niet zo maar op één lijn geplaatst mag worden met complete of totale verdubbeling. Enige andere feiten, die wij hieronder nog ter sprake zullen brengen, leiden tot dezelfde conclusie.

Beperken wij ons nu verder tot de *baita-baita* gevallen d.w.z. tot die verdubbelingen, die door een procédé tot stand komen, dan bemerken wij dat zij op verschillende niveau's behandeld moeten worden: in de morphonologie, in de morfologie en in de syntaxis.

In de morphonologie allereerst, omdat de structuur van het woord waarop de verdubbeling wordt gebouwd, beslist hoe het product der verdubbeling eruit zal zien. Is het woord monomorphematisch, dan vindt complete verdubbeling plaats, is het polymorphematisch, dan vindt men complete verdubbeling alleen in bepaalde gevallen; regel is gedeeltelijke verdubbeling, waarvan de wijze weer afhankelijk is van de aard van de polymorphematische structuur. Men vergelijkte bijv. *baita-baita* met *wankin-wankinan*, diverse krissen, met *omah-omahe*, de verschillende huizen, met *kěbēcigan-kěbēcigan*, verschillende weldaden, met *pujeq-pujeqna*, bid maar voor mij, duim maar voor mij.

Ook na te hebben onderscheiden tussen gedeeltelijke en complete verdubbeling en na vastgesteld te hebben, wanneer deze vormen van verdubbeling optreden, is men nog niet met de morphonologische beschrijving klaar. Wat herhaald wordt in het geval van *baita-baita* en *kěbēcigan-kěbēcigan* is niet hetzelfde als hetgeen herhaald wordt in *wankin-wankinan*, *omah-omahe* en *pujeq-pujeqna*. Terwijl nl. bij de eerste twee gevallen een phonematische vorm herhaald wordt die identiek is met die van het woord dat als bouwsteen voor deze verdubbelingen gebruikt wordt (resp. *baita* en *kěbēcigan*), wordt in de laatste drie gevallen dat gedeelte van de klankvorm herhaald dat voor het suffix-morpheem staat. Indien dus dit klankstuk tengevolge van de invloed van het suffix-morpheem, van de phonematische vorm van het als bouwsteen gebruikte woord is gaan afwijken, dan wijkt ook het verdubbelde deel daarvan op dezelfde wijze af. In *wankin-wankinan* wordt niet */wankin/* herhaald, maar */wankin/* dus met een andere

phoneemvariant⁴⁾, in *omah-omahe* dus niet de klankvorm /*omah*/, maar /*oma*/; in *pujeq-pujeqna* niet /*puji*/, maar /*pujèq*/. Deze verschijnselen zijn soms betrekkelijk ingewikkeld, zoals nog kan blijken als men bijv. /*nurañ-nurañake*/ een verdubbeling van /*nurañake*/, dat gebouwd is op /*kurañ*/, vergelijkt met *naneh-anehi* /*nanè-anèi*/, een verdubbeling van *nanehi*, /*nanèi*/, dat gebouwd is op *aneh* /*anèh*/, en als men deze beide gevallen dan weer stelt tegenover bijv. *dikuran-kurañake*, de zogenaamde passieve partner van het zogenaamde actieve *nurañ-nurañake*, en *kelañ-kelañan*, de verdubbeling van *kelañan*, dat gebouwd is op het woord *ilañ*, weg, verdwenen.

Men zou kunnen zeggen dat verdubbelingen van de laatste typen als het ware „van achter af” worden verdubbeld: vóór *wankiñan*, *omahe* en *pujeqna* wordt iets geplaatst. *Baita-baita* kan men zich echter ontstaan denken en als een herhaling van *baita* en als een verdubbeling waarbij *baita* voor het laatste *baita* geplaatst wordt. Men zou dit kunnen noemen een symmetrisch procédé, tegenover het asymmetrische van *wankiñ-wankiñan* c.s.

De morphonologische verdubbelingstechniek laat zonneklaar zien dat op louter formele gronden de vraag met welk procédé men in een bepaald geval te maken heeft niet te beantwoorden is. Ondanks het formele onderscheid tussen *baita-baita* en *wankiñ-wankiñan* hebben we morphologisch met hetzelfde procédé te maken nl. het verdubbelings-procédé met de betekenis van diversiteit⁵⁾, die dit procédé bij de Javaanse substantiva heeft. *Baita* en *wankiñan* zijn beide substantiva, *baita* is „van huis uit” een substantivum, *wankiñan*, kris, d.w.z. het in de gordel gestokene, is echter een substantief, dat door een productief transpositie-procédé gevormd is naast het verbum *diwankiñ*, in de gordel gestoken. Maakt het verschil in morphematische structuur dat morphonologisch het procédé van verdubbeling bij *baita* anders verloopt dan bij *wankiñan*, dit verschil heeft ook — evenals zulks bij het reeds besproken woord *ali-ali* het geval was — morphologisch consequenties: terwijl *baita* een suffix *-an* zou kunnen krijgen, is zulks bij *wankiñan* onmogelijk; de regel dat aanhechting van tweemaal hetzelfde affix niet toegelaten is⁶⁾, maakt dit onmogelijk.

⁴⁾ Zie voor het Javaanse varianten-mechanisme bij de vocalen: E. M. Uhlenbeck, De structuur van het Javaanse morpheum, 1949 p. 30-41.

⁵⁾ Het beste is te spreken van een tegenstelling: diversiteit: niet-diversiteit. Diversiteit veronderstelt pluraliteit; niet-diversiteit sluit pluraliteit niet uit.

⁶⁾ Schijnbare uitzonderingen zijn gevallen van het type *jarene* en *kalènan*, die te vergelijken zijn met Ned. schoenen, penen e.d.

Hoe morphonologische verschijnselen zelf de aanwezigheid van een verdubbelsprocédé kunnen suggereren dat morphologisch gesproken in het geheel niet aanwezig is, laten woorden als *sap-sapan*, in rijen; *paq-paqan*, bordeelhouders, hielders van publieke vrouwen, eig. een pseudo-vader; *kop-kopan*, koppen zetten; *nil-nilan*, ongedurig, duidelijk zien. Deze polymorphematische woorden die morphologisch tot verschillende categorieën behoren zijn alle gebouwd op woorden die één vocaal bevatten. Door dit feit onderscheiden zij zich van de grote massa der Javaanse monomorphematische woorden, die bij voorkeur twee vocalen bevatten⁷⁾. Bij suffigering met *-an* zouden zij derhalve de lengte krijgen van een normaal monomorphematisch woord en daardoor zich onvoldoende als een polymorphematisch woord kenbaar maken. De verdubbeling die nu optreedt bij alle eenvocalige Javaanse woorden, zodra suffigering met *-an* plaats vindt, is dus niets anders dan een morphonologische compensatie, die morphologisch geen betekenis heeft, zoals uit het semantisch onderzoek blijkt: zo is bijvoorbeeld *paq-paqan*, morphologisch beschouwd, een substantief geheel gelijk aan bijv. *gununian*, een bergje; *macanan*, een speelgoed-tijger⁸⁾, met de gewone imitatieve of diminutieve betekenis die ook deze laatste woorden bezitten.

Zijn dus soms naast semantische ook morphologische gegevens aanwezig die beantwoording van de vraag naar de aard van het procédé mogelijk maken, in andere gevallen moet men het met uitsluitend semantische gegevens doen. Wil men nl. bepalen of *di-omah-omahake*, een verdubbeling is van *diomahaké* dan wel een woord dat gebouwd is op *omah-omah*, evenals bijv. *dibolaq-baleqake* gebouwd is op *bola-bali*, dan is dit alleen mogelijk door vergelijking van de betekenis van het aange troffen woord *diomah-omahake* met die van *diomahake* en *omah-omah*.

Vergt dus volledige behandeling van de verdubbeling in de morphologie veel plaatsruimte, niet minder belangrijk is de positie die de verdubbeling als procédé in de morphologie en in de syntaxis inneemt.

In de morphologie komt verdubbeling als procédé in een aantal woordsoorten, d.w.z. in een aantal stelsels van morphologische categorieën voor, nl. in dat der substantiva (met diversiteitsbetekenis), in dat der pronomina (in de oppositie indefinita : interrogativa bijv. *sapa* : *sapa-sapa*, wie ook maar, het doet er niet toe wie), in dat der numeralia (met een soort distributieve betekenis bijv. *tělu* : *tělu-tělu*, drie-drie,

⁷⁾ E. M. Uhlenbeck, o.c., hoofdstuk III en IV.

⁸⁾ Hiernaast met andere valentie, het werkwoord *macanan*, tijgertje spelen.

telkens ieder drie), in dat der adjectiva (als transpositiemiddel naar de substantiva met de betekenis van iets vaags, bijv. *irĕn* : *irĕn-irĕn*, iets zwarts), in dat der verba intransitiva (met frequentatieve betekenis bijv. *ñjĕrit* : *jĕrit-jĕrit*, telkens schreeuwen) en tenslotte in dat der woorden met subjectieve betekenis (met de waarde van intensiteitsverhoging bijv. *jĕbul* : *jĕbul-jĕbul*, geheel onverwachts, geheel in strijd met de verwachting van de spreker). En daarmee is geenszins nog een uitputtend overzicht gegeven.

Hoewel formeel deze 6 gevallen van verdubbeling vrijwel ⁹⁾ identiek zijn, dienen zij in de morphologie toch gescheiden te worden. De 6 gevallen behoren tot verschillende categorieën naar en uit de betekenis en uit de valentie blijkt ¹⁰⁾.

Naast de diverse morphologische procédés van verdubbeling staan de reduplicatieprocédés. Zoals wij boven reeds opmerkten gaat men vaak te spoedig er toe over om reduplicatie en verdubbeling als morphologische procédés althans in principe aan elkaar gelijk te stellen. Men wijst dan graag op het feit dat gereduplicateerde en verdubbelde vormen dezelfde betekenis hebben, of dat de ene taal reduplicatie bezigt waar in een overeenkomstige situatie een andere taal complete verdubbeling vertoont ¹¹⁾.

Ten aanzien van het Javaans moeten we evenwel opmerken dat ons geen gevallen bekend zijn dat er in het geheel geen betekenisverschil bestaat tussen gereduplicateerde en geheel verdubbelde woorden. De verhouding tussen beide typen kan verschillend zijn. Soms is het verschil tussen de complete verdubbeling en de reduplicatie gelegen in het feit, dat de tweede een enigszins deftig, archaisch karakter draagt, voornamelijk in de geschreven taal wordt aangetroffen en in de gesproken taal hoofdzakelijk door mensen van de oudere generatie wordt gebezigd, met het doel zich deftig uit te drukken. Zo staat bijv. het gewone, alledaagse *sĕgĕr-sĕgĕran*, diverse frisse dingen, tegenover het meer formele, deftige *sĕsĕgĕran*. De reduplicatieprocédés zijn niet productief, dit in tegenstelling tot de verdubbeling. Er bestaat een duidelijke tendentie om gereduplicateerde vormen bij voorkeur te verbinden met ceremoniële woorden, die dan vaak partners zijn van compleet verdub-

⁹⁾ Terwijl in alle gevallen de verdubbelingen staan tegenover een monomorphematisch uitgangspunt, is dat bij *jĕrit-jĕrit* niet zo.

¹⁰⁾ Zie over het probleem der morphologische categorieën en woordsoorten mijn artikel, *The study of wordclasses in Javanese*, dat binnenkort in het tijdschrift *Lingua* verschijnen zal.

¹¹⁾ J. Gonda, *The functions of word duplication in Indonesian languages*, *Lingua* II, 2 (1950), p. 171.

belde niet-ceremoniële woorden: zo heeft *ali-ali*, *sěsupe* als krama-aequivalent naast zich. Dit betekent overigens niet dat oppositie ook bij krama-woorden tussen reduplicatie en woordverdubbeling is uitgesloten, bijv. *gěgriya*, krama-aequivalent van *omah-omah*, wonen, tegenover *griya-griya*, diverse huizen dat het krama-aequivalent van een woord *omah-omah* is dat een geheel andere valentie heeft dan het eerste *omah-omah*.

Bij telwoorden heeft de reduplicatie ook archaïsche waarde, maar staat dan in oppositie tot het monomorphematische woord: *tětělu*, kr. *tětiga* : *tělu*, kr. *tiga*. De verdubbelingen (*tělu-tělu*, kr. *tiga-tiga*) hebben echter een distributieve betekenis, die aan de geredupliceerde telwoorden nooit toekomt.

Heeft in al deze gevallen de reduplicatie een bepaalde morphologische betekenis, daarnaast staan enkele gevallen van morphonologische aard, die evenals bij de verdubbeling als compensatie zijn te begrijpen, en dus te vergelijken zijn met de hier boven besproken woorden *paq-paqan* e.a. Wij bedoelen gevallen als het op het woord *waca* gebouwde *wěwacan*, leesboek. Hoewel dus een zekere parallelie tussen reduplicatie en complete verdubbeling in een aantal gevallen niet te ontkennen valt, is het toch het beste niet van deze parallelie uit te gaan; maar beide procédés gescheiden te bestuderen.

Ook bij de onderscheiding tussen woordgroep en samengesteld woord speelt de verdubbeling een rol. Op basis van het samengestelde substantief *griya sakit*, ziekenhuis, kan gevormd worden *griya-griya sakit*, verschillende ziekenhuizen; *griya sakit-sakit* zou niet mogelijk zijn. Zo staan tegenover elkaar *won-won tuwa*, diverse ouders, dat gebouwd is op het compositum *won tuwa*, ouders, tegenover de groepen *won tuwa-tuwa*, mensen die in verschillende mate oud zijn en *won-won tuwa*, oude mensen van allerlei slag ¹²⁾.

Weinig aandacht hebben in de Javaanse grammatica de verdubbelingsverschijnselen ontmoet die geheel van syntactische aard zijn. Vaak is ook hun syntactisch karakter niet herkend.

Twee groepen van syntactische verdubbelingen moeten onderscheiden worden: die welke zich voordoen in combinatie met bepaalde woorden en die dus een plaats behoren te krijgen in de Javaanse leer der woordgroepen, en die welke gebonden zijn aan een bepaalde intonatie-figuur; deze laatste zijn dus zuiver syntactische verschijnselen.

¹²⁾ Het Javaanse compositum is tot nu toe onvoldoende behandeld. De beste algemeen-linguistische bespreking van de problemen van het samengestelde woord is die van Reichling (Het woord, 1935, hoofdstuk IX, Het woord als syntagma).

Tot de eerste groep behoren de verdubbelingen die voorafgegaan worden door het ontkenningwoord *ora* (kr. *botěŋ*) en die welke gevolgd worden door *wae* of *bae*¹³⁾ (kr. *kemarwon*). Beide woordgroepen zijn wat vorming betreft, productief, en komen èn bij verba èn bij adjectiva veelvuldig voor. Men kan dus zeggen bijv. *larwane ora mēŋa-mēŋa*, de deur gaat maar niet open, wil maar niet open gaan; *larwane mēŋa-mēŋa wae*, de deur blijft maar open staan, gaat maar niet dicht. De groepen hebben dus de betekenis van: volharden in een bepaalde toestand, werking of eigenschap dan wel: het niet geraken in een bepaalde toestand, het niet tot stand komen van een bepaalde werking of eigenschap. Korter gezegd zij hebben continuïteitsbetekenis. Van deze gevallen moet onderscheiden worden de combinaties van het ontkenningwoord *aja* (kr. *sampun*) gevolgd al of niet direct door een op een adjectivum gebouwde verdubbeling. Hier is dus gebondenheid aan één bepaalde woordsoort. De betekenis van de groep zou men kunnen omschrijven als: verbod tot het gaan in de richting van excessiviteit. Voorbeelden zijn: *aja diiris tipis-tipis*, snij het niet al te dun, of *olehmu iiris aja tipis-tipis*, laat je snijden niet al te dun zijn¹⁴⁾.

De tweede groep der syntactische verdubbelingen omvat onder andere de verdubbelingen die voorkomen in zinnen welke wat het woordmateriaal betreft bestaan uit twee groepen, waarvan de eerste — welke vaak uit één woord bestaat — verdubbeld wordt, terwijl de tweede groep soms ingeleid worden door woorden met subjectieve betekenis, als *koq*, *jěbul* en *woŋ*. Wat intonatiefiguur aangaat worden zij gekenmerkt door sterk stijgende toon voor wat betreft de eerste woordgroep, gevolgd eventueel door een pauze, waarna het begin van de tweede woordgroep veel lager wordt ingezet, lager nog dan de grondtoon; gedurende de tweede woordgroep stijgt deze weer ongeveer tot de grondtoon. Dit zinstype wordt gebruikt, wanneer het gaat om aanduiding van een sterk, emotioneel gekleurd contrast tussen de betekenis van de eerste en die van de tweede groep. Kiliaan's uitspraak dat er sprake is van een concessieve verhouding is door Gonda terecht becritiseerd¹⁵⁾. Een concessieve verhouding is een mogelijkheid uit diverse anderen, zo zou men kunnen zeggen.

¹³⁾ Het verschil tussen beide is van dialectische aard.

¹⁴⁾ Er bestaat echter onderscheid met het woord *kětipsisēŋ*, te dun. *Aja tipis-tipis*, betekent meer: niet te veel in de dunne richting, terwijl *aja kětipsisēŋ* zou betekenen, je moet het niet te dun snijden d.w.z. dunner dan goed is. Men ziet hier hoe moeilijk het is precies in een andere taal een categoriale betekenis te beschrijven.

¹⁵⁾ J. Gonda, *Lingua* II, 2, p. 197.

Thans enige voorbeelden ¹⁶⁾: *kaji-kaji*, *muñ sanḍanane*, een hadji, goed, maar dat blijkt alleen uit zijn kleding!; *tañi-tañi*, *wis ñjaluq sara-pan*, hij is nauwelijks wakker, of hij vraagt al om zijn ontbijt!; *panas-panas*, *ñombe bañu klapa gadin*, het warm hebben, en dan klapperwater drinken!; *ñuwun pañapuntën-ñuwun pañapuntën*, *lawon muñ nan lambe wae*, hij vraagt vergiffenis, maar het bevindt zich maar op zijn lippen! d.w.z. hij meent er niets van; *ingih-ingih*, *ora nētēpi jañji*, hij zegt wel ja, ja, maar hij houdt zich niet aan de afspraak!; *kelañ-kelañan*, *niñ muñ saqsen*, verloren, goed, maar het is maar één cent!; *isin-isin*, *ora isi*, als ik bescheiden was (wat ik helemaal niet ben), dan zou ik niet genoeg binnen krijgen! zo zegt bijv. een gast die van al te grote bescheidenheid geen last heeft en aan een maaltijd flink toetast; het is een alledaags Javaans gezegde.

Deze verdubbeling behoeft in deze contrast-figuur evenwel niet aanwezig te zijn, evenmin als blijkbaar in het Manggarai waar pater Verheyen een dergelijk zinstype beschreef ¹⁷⁾. Er is dan evenwel een duidelijk verschil in de dynamiek van de intonatie. De stijging over het niet verdubbelde woord is veel sterker geprononceerd evenals de daling bij het begin van de tweede woordgroep. Men vergelijk bijv. de zinnen *mati-mati*, *koq dadaqan* : *mati*, *koq dadaqan* : *mati*, *dadaqan* die alle de betekenis hebben van: hij is gestorven, (nu ja dat was wel te verwachten), maar wat is dat plotseling gegaan! In de eerste zin zijn er drie vormverschijnselen die herkenning van het contrasttype mogelijk maken: behalve de intonatie (eventueel met een pauze), de verdubbeling en het woord *koq*; in de tweede is de verdubbeling niet aanwezig, in de derde ontbreekt ook nog *koq*. In dit laatste geval kan alleen de intonatiefiguur aangeven dat de zin uit twee contrasterende delen bestaat; aan het woordmateriaal is dat niet af te lezen. Met de normale intonatiefiguur van de constatering zou de zin betekenen: hij is plotseling gestorven. Naarmate dus de structuur van het woordmateriaal minder duidelijk de contrastfiguur aanwijst, wordt de rol van de intonatiefiguur belangrijker; zij behoeft daarom een zeer markante realisering; in de contrastzin *mata dadaqan* is ook de pauze tussen beide woorden obligaat geworden, terwijl deze bij de eerste twee zinnen naar willekeur gemaakt dan wel weggelaten kon worden.

De intonatie functioneert hier als het enige formele distinctiemiddel.

¹⁶⁾ Zij zijn afkomstig van mijn informanten, de heren R. Slamet Roosman en R. Soejono.

¹⁷⁾ Vermeld bij J. Gonda, *ibid.*

Het is evenmin als bij de morphonologische en morphologische verdubbelingen onze bedoeling geweest om het geheel der syntactische verdubbelingsverschijnselen volledig te beschrijven; dit is geen stof voor een tijdschriftartikel, maar voor een grammatica. Het was ons meer te doen om duidelijk aan te tonen, hoe gecompliceerd binnen één taal deze verschijnselen kunnen liggen, hoe de lexicale, morphonologische, morphologische en syntactische niveau's bij dit schema betrokken zijn en hoezeer er ook onderlinge relaties zijn tussen hetgeen zich op deze verschillende niveau's voordoet. Wij menen bovendien door onze beschouwing bevestigd te zien ons reeds eerder uitgesproken these¹⁸⁾ dat eerst na nauwkeurige monolinguale analyses taalvergelijking rijpe vruchten kan afwerpen.

¹⁸⁾ De tegenstelling krama-ñoko, 1950, p. 3-5.

E. M. UHLENBECK.